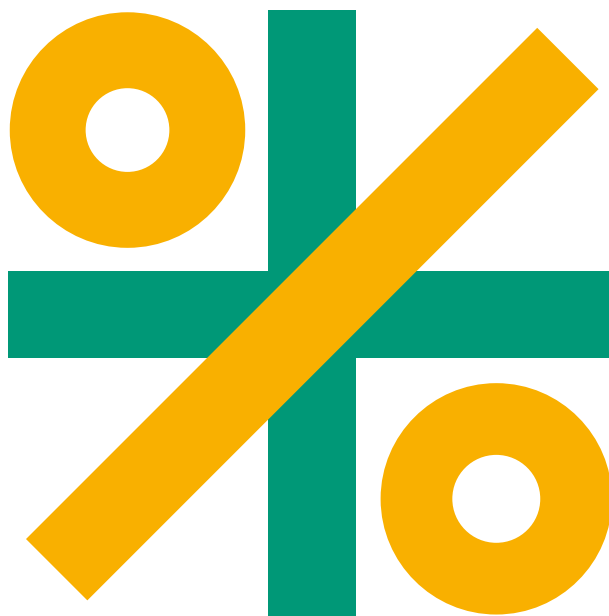

o transformacji

z ludźmi

Renata Putkowska-Smoter

**Policy paper: Społecznie i lokalnie
o klimacie - przykład miejskich
planów adaptacji**

W wielu polskich miastach trwają prace nad miejskimi planami adaptacji, które od zeszłego roku stały się dla nich obowiązkowymi dokumentami strategicznymi. Każdy dokument będzie zawierał analizę lokalnych zagrożeń klimatycznych, dwie koncepcje - zazieleniania miasta oraz zagospodarowania wód opadowych i roztopowych, oraz plan działań adaptacyjnych z uwzględnieniem ich monitorowania. Raporty z ich realizacji co dwa lata mają trafiać do systemu podlegającego Ministerstwu Klimatu i Środowiska.

Miejskie plany adaptacji nie mają łatwego startu. Tak jak każdy dokument strategiczny, ich moc oddziaływania zależy od woli politycznej, dostępnych środków i uwarunkowań prawnych. Ich forma - w perspektywie kilkudziesięciu lat, branżowy język, szeroki zakres - nie ułatwia konsultowania. Co więcej, to już kolejny lokalny dokument o środowisku, obok obowiązkowych programów ochrony środowiska, i nieobowiązkowych, ale popularnych programów gospodarki niskoemisyjnej i planów działań na rzecz zrównoważonej energii i klimatu. Kryzys klimatyczny nie liczy się jednak z procesem legislacyjnym i już dziś przynosi poważne straty przyrodnicze, społeczne i finansowe - nie tylko narastające, ale też inne w różnych miastach. Dlatego bez względu na ich nazwę, potrzebujemy dokumentów strategicznych „szytych na miarę”: wyrosłych z lokalnych potrzeb i transparentnie wdrażanych. Społeczny udział w tworzeniu i wdrażaniu miejskich planów adaptacji to również szansa na to, aby temat adaptacji rzeczywiście koordynował ambitną miejską politykę klimatyczną i odpowiadała na inne, często wzmacniające się lokalnie wyzwania: demograficzne, ekonomiczne, związane z bezpieczeństwem.

W opracowaniu proponuję strategiczną partycypację na każdym etapie tworzenia MPA, która zakłada: 1) diagnozę opartą na wiedzy od społeczności lokalnej, 2) działania adaptacyjne włączające różne grupy osób do decydowania o mieście, oraz 3) transparentny monitoring realizacji planu.

Miejska adaptacja do zmian klimatu

Raport Europejskiej Agencji Środowiska (EEA) z 2024 roku na temat ryzyk klimatycznych nie pozostawia złudzeń - Europa jest najszybciej ogrzewającym się kontynentem na świecie. Jak na potwierdzenie, polski Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej (IMGW-PIB) określił rok 2024 jako najcieplejszy w historii pomiarów temperatury powietrza w Polsce (poprzedni rekord należał do roku...2023) i sklasyfikował go jako "ekstremalnie ciepły" (czwarty raz w ostatnim dziesięcioleciu). Raport opisuje też 51 wystąpień ekstremalnych zdarzeń pogodowych i klimatycznych. Obok intensywnych ulew i burz z silnym wiatrem, na liście są też m.in. fala chłodu, rekordy termiczne, susze, rekordowo niski stan wody, ale także powódź i zdarzenia takie jak trąby powietrzne. Wszystkie zakwalifikował na skali rzadkości jako "niecodzienne" i "bez precedensu". Doniesienia z całej Polski potwierdzają, że susze, fale upałów, ale też lokalne

powodzie i nagłe podtopienia to już codzienność wielu polskich miast, a dostępne źródła wiedzy takiej jak raport Międzyrządowego Zespołu ds. Zmiany Klimatu (IPCC) z 2022 i komunikaty Zespołu doradczego ds. kryzysu klimatycznego przy prezesie PAN wskazują, że zmiany te będą tylko przybierać na sile.

Ramka. Mitygacja i adaptacja do zmian klimatu

Jak podkreśla Zespół doradczego ds. kryzysu klimatycznego przy prezesie PAN (2021), podstawą bezpiecznych warunków środowiskowych w polskich miastach są **działania mitygacyjne**, czyli redukcja antropogenicznych emisji CO₂. Jednak, bez względu na ich skuteczność, już dziś obserwowana destabilizacja warunków klimatycznych wywiera i będzie wywierać negatywny wpływ na życie w miejskich warunkach. Dlatego niezbędne są **działania adaptacyjne**, które umożliwiają funkcjonowanie struktur miejskich i osób zamieszkujących miasta w obliczu tych skutków kryzysu klimatycznego, których już nie da się uniknąć. Wiele działań adaptacyjnych może też przynieść mitygacyjne efekty. Jednym z rozpoznanych wyzwań planowania działań adaptacyjnych jest ryzyko wadliwej adaptacji, czyli **maladaptacji** - "wprowadzenie działań, które są szkodliwe dla środowiska lub prowadzą do zwiększenia podatności innych obszarów, lub grup społecznych w mieście" (Klimada).

Badania sondażowe wskazują, że rozpoznajemy zmiany klimatu w Polsce jako zagrożenie poważne i pilne (CBOS 2018, EUROBAROMETER 2023), klimatyczne zagrożenia wpływają na nas bezpośrednio (EUROBAROMETER 2023), dostrzegamy wzrost częstotliwości ekstremalnych zjawisk pogodowych (MŚ 2022), i oczekujemy aktywnych działań w zakresie adaptacji do zmian klimatu, również na poziomie lokalnym (MŚ 2022).

Jednym z instrumentów, który ma odpowiadać na te oczekiwania są **miejskie plany adaptacji (MPA)**, początkowo opracowane dla wybranych polskich miastach, a od 2024 roku obowiązujące do opracowania dla miast powyżej 20 tys. mieszkańców. Na MPA składa się: **analiza** identyfikująca lokalne zagrożenia klimatyczne, **dwie koncepcje** - zazieleniania miasta, oraz zagospodarowania na terenie miasta wód opadowych i roztopowych, **plan** wskazujący działania adaptacyjne i sposób ich **wdrażania**, z uwzględnieniem **monitorowania** ich skuteczności. Co 2 lata władze lokalne będą raportować wdrażanie MPA do Instytutu Ochrony Środowiska – Państwowego Instytutu Badawczego (IOŚ-PIB), podległego Ministerstwu Klimatu i Środowiska. Obszernym źródłem informacji na temat adaptacji do zmian klimatu w miastach i szczegółowych założeń tworzenia MPA jest portal Klimada prowadzony przez IOŚ-PIB:

<https://klimada2.ios.gov.pl/>

Strategiczne planowanie tematyki adaptacji do zmian klimatu ma szansę dostarczyć danych o adaptacji na poziomie lokalnym, których obecnie brakuje (Karaczun i inne osoby 2024); wspierać kompleksową i systematyczną politykę klimatyczną (IRMiR 2022); koordynować wysiłki różnych departamentów urzędu (Putkowska-Smoter 2025); oraz umożliwiać bieżącą weryfikację lokalnych zobowiązań i ich efektów na etapie raportowania i aktualizacji. Jednak światowe doświadczenia podsumowane w raporcie IPCC (2022) wskazują, że głównym wyzwaniem jest skuteczne wdrażanie adaptacyjnego planowania. Szczególnie w warunkach, gdy skutki kryzysu klimatycznego rozkładają się nierównomiernie, a najbardziej nimi dotknięte są społeczności najbardziej zmarginalizowane pod względem ekonomicznym i społecznym. Dlatego kluczowe znaczenie ma adaptacja infrastruktury społecznej i reagowanie na złożone ryzyka. Realne zaangażowanie miejskiej społeczności jest do tego niezbędny.

Ramka. Partycypacja i lokalna adaptacja – wymierne korzyści i długofalowe efekty (na podstawie EEA Report 14/2023) Skuteczny i rzeczywisty udział społeczny sprzyja wdrażaniu miejskich dokumentów adaptacyjnych i zmniejsza ryzyko maladaptacji. Korzystanie z wiedzy osób i grup z różnorodnym doświadczeniem życiowym i z wiedzą o lokalnych zasobach i uwarunkowaniach umożliwia szerszą perspektywę i daje szansę na innowacyjne działania, które będą lepiej odpowiadać na złożone zagrożenia klimatyczne. W Polsce konsultowanie MPA to również obowiązek prawny, a obowiązkowe raportowanie w skali ogólnopolskiej zachęca do porównań między miastami i cyklicznej debaty na temat efektywności działań adaptacyjnych. Nie zapominajmy też o finansach. Budżety miejskie mają ograniczone zasoby własne i duże koszty wdrażania adaptacji – wypracowanie listy działań adaptacyjnych wspólnie z podmiotami prywatnymi i społecznościami to obowiązkowy, pierwszy krok do wspólnego ich wdrażania.

Co wiemy o polskich MPA? Układ dokumentu i zestaw oraz źródła zawartych informacji najczęściej wyznacza schemat materiałów i wytycznych udostępnionych przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska, a sam dokument to najczęściej efekt współpracy z zewnętrznym wykonawcą. W konsekwencji część diagnostyczna rzadko pożytkuje lokalną wiedzę o danym mieście i specyfice jego uwarunkowań (Putkowska-Smoter 2025). Dominują też techniczne i organizacyjne działania adaptacyjne oraz orientacja na zarządzanie kryzysowe (Masik i Gajewski 2021). To może sprzyjać adaptacji „krok po kroku” – zmianie stopniowej, przyrastającej, ale raczej nie przyniesie „adaptacji transformacyjnej”, która pozwala gruntownie przebudować system i sposoby działania miasta. Jak przekonują źródła wiedzy o klimacie (raporty IPCC i EEA), na tą „przyrastającą” adaptacją mamy coraz mniej czasu. Skala i zakres implementacji działań adaptacyjnych w polskich MPA podąża za dostępnością środków krajowych i

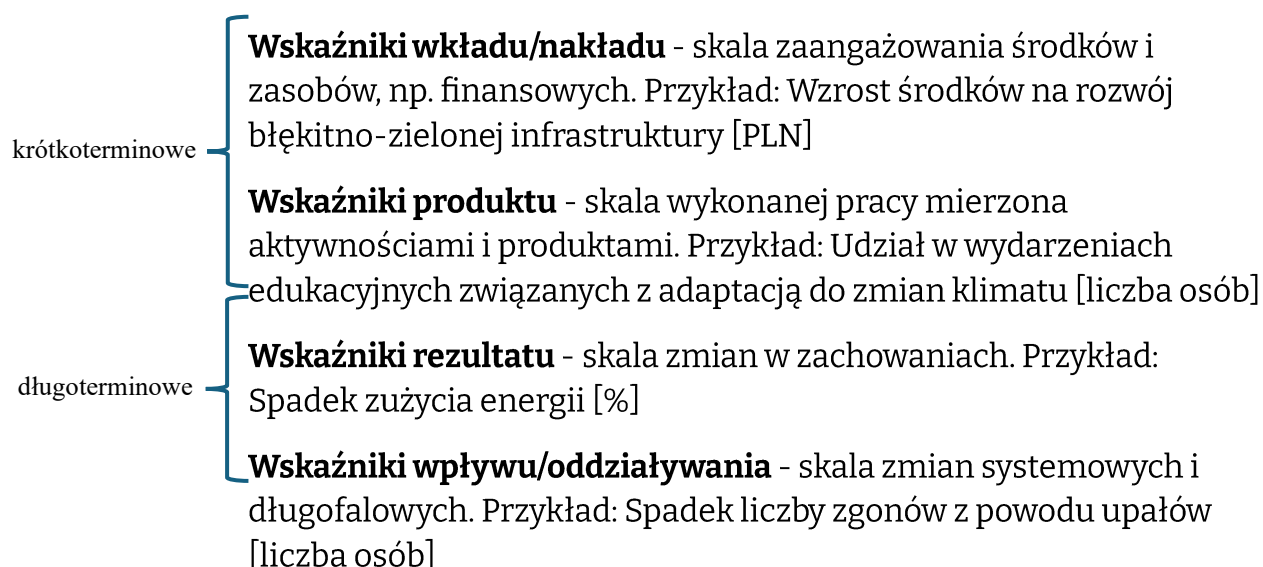
europejskich na ich realizację (Pancewicz et al. 2022, IRMiR 2022). Trudno o długofalowe i dopasowane działania, gdy nie wiadomo czy i jakie będą fundusze na ich realizację. Polskie MPA mają też poważne luki w obszarze udziału społecznego, w tym schematyczny proces konsultacji społecznych i niewielkie nimi zainteresowanie (Kalbarczyk i Kalbarczyk 2020, Putkowska-Smoter, 2025). Brak też w MPA istotnych aspektów społecznych i ekonomicznych, takich jak zapewnienie równości i sprawiedliwości społecznej (Kalbarczyk i Kalbarczyk 2022), czy uwzględnianie sytuacji na rynku pracy (Masik i Gajewski 2021).

Gdzie szukać udziału społecznego w MPA?

Miejskie plany adaptacji to popularny przedmiot badań porównawczych i dobre narzędzie, aby pokazać w jaki sposób dokumenty strategiczne mogą wspierać udział społeczny w lokalnej polityce klimatycznej. Jak to sprawdzić?

Dotychczasowe badania (Olazabal i inne osoby 2019; Kalbarczyk i Kalbarczyk 2022; Reckien i inne osoby 2023; Reckien i inne osoby 2025) wskazują, że od miejskiego planu adaptacji dobrej jakości możemy oczekiwać, że będzie **transparentny** (jakie podmioty były zaangażowane w ich tworzenie, ale też w jaki sposób?), **realnie partycypacyjny** (w jaki sposób i na ile skutecznie różne grupy osób zainteresowanych wzięły udział w jego tworzenie i wdrażaniu?), **dostrzegający różnorodność doświadczeń i perspektyw** (do jakiego stopnia dostrzeżono zróżnicowanie wrażliwości różnych grup wobec kryzysu klimatycznego i zaplanowano działania nie tylko dla grup wrażliwych, ale też z ich udziałem), **spójny** (na linii: rozpoznane ryzyko – zaplanowane działania – opracowane wskaźniki efektów – udział adekwatnych grup osób), **strategiczny** (zaplanowanie wskaźników długofalowych efektów zmiany społecznej).

Ramka. Co mierzą wskaźniki w obszarze adaptacji do zmian klimatu? (na podstawie Goonesekera i Olazabal 2022)

Jakie informacje na temat udziału społecznego znajdziemy w polskich MPA? Na potrzeby opracowania przeanalizowałam próbę 60 miejskich planów adaptacji, przyjętych i publicznie dostępne do końca 2022 roku. Sprawdziłam czego i jaki sposób mogły dowiedzieć się osoby, którzy sięgnęły po te dokumenty na temat: mieszkanki i mieszkańców, działalności i infrastruktury społecznej oraz partycypacji publicznej. Dla każdego etapu prac przedstawiam ilustrujące przykłady z analizowanych planów oraz dostępne rozwiązania (m.in. z EEA Report 14/2023), które mogą wzmocnić udział społeczny.

Ramka. Opis analizy

Analiza uwzględnia 60 miejskie plany adaptacji z lat 2019 – 2022: 3 z nich powstały w ramach projektu CLIMCITIES, 44 w ramach projektu „Wczujmy się w klimat”, jeden (warszawski) w ramach projektu ADAPTCITY, oraz 12 powstało w analogicznym okresie (lata 2020 – 2022), w ramach indywidualnych zamówień poszczególnych miast. Skupiłam się na informacjach najbardziej dostępnych dla zainteresowanej osoby, czyli tych, który miasta wybrały do opublikowanej treści planu (bez załączników), w trzech głównych rozdziałach MPA: diagnozie, działaniach adaptacyjnych, oraz monitoringu i ewaluacji. W części diagnostycznej sprawdziłam jakiego typu są to dane, z jakich źródeł pochodzą, w jakim kontekście się pojawiają. W obszarze działań adaptacyjnych interesowało mnie jakiego typu grupy osób mieszkających pojawią się bezpośrednio w opisach działań oraz w jakich obszarach tematycznych są to działania, oraz czy są wśród nich działania bezpośrednio dotyczące infrastruktury społecznej, partycypacji publicznej i udziału w decydowaniu o adaptacji. W zakresie monitoringu i ewaluacji skupiłam się na tych wskaźnikach, które bezpośrednio odwoływały się do aktywności/sytuacji osób mieszkających.

Diagnoza – problem danych społecznych i silosów

Dane społeczne, które pojawiają się w części diagnostycznej to głównie podstawowe dane demograficzne (na podstawie Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego), ich przestrzenne rozmieszczenie, oraz podstawowy opis infrastruktury społecznej (dotyczący ochrony zdrowia i pomocy społecznej), także o rynku pracy i rzadziej o mieszkalnictwie. W części planów znajdziemy listę przeprowadzonych konsultacji społecznych, informacje o budżecie partycypacyjnym i opis systemu współpracy z NGOs lub informacje ankietowe z innych, miejskich dokumentów strategicznych poświęconych kwestiom społecznym (odwołują się do nich m.in. **MPA Siedlce**, **MPA Czeladź**, **MPA Częstochowa**). Wśród wyzwań adaptacji pojawiają się stwierdzenia, że brakuje wystarczającego zaangażowania społecznego i lokalnej samoorganizacji, ale równolegle w MPA znajdziemy pojedyncze opisane przykłady partycypacyjnego podejścia do ich tworzenia i działań wspierających inicjatywy oddolne, innych niż

budżet partycypacyjnych. Przykładowo, ankiety na temat adaptacji do zmian klimatu były pierwszym krokiem tworzenia **MPA Łomianek**. Udział mieszkańców w opracowywaniu planu polegał głównie na klasycznych konsultacjach społecznych: 2 – 3 spotkania, ocena i komentarz do treści opracowanych ekspercko i przez urząd, udział głównie podmiotów zinstytucjonalizowanych, w tym rzadko – organizacji pozarządowych, a w pojedynczych przypadkach – organizacji przyrodniczych (w znacznej części planów listy interesariuszy stanowią załącznik do planów więc osoba czytająca plan mogłaby do nich nie dotrzeć), brak jest informacji o efektach tych konsultacji.

Zgodnie z założeniami metodologii opracowanej przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska, analiza zagrożeń uwzględnia te o charakterze klimatycznym, ewentualnie również kwestie jakości powietrza, prezentowane w sposób bardzo szczegółowy i techniczny. Grupy społeczne reprezentują kategorie: zdrowia publicznego/grup wrażliwych/jakości życia oraz „terenów zabudowy mieszkaniowej o wysokiej intensywności” – istotne, ale nie wyczerpują różnorodności doświadczeń kryzysu klimatycznego. Są przeważnie odrębnym „sektorem”, obok transportu, energii, gospodarki wodnej, chociaż jest to obszar przekrojowy, który wpływa na każdy z pozostałych sektorów. W podziale na sektory umykają międzysektorowe ryzyka klimatyczne np. ubóstwa energetycznego, kwestie pracy na zewnątrz, potencjalnego wpływu zazielenia miasta na wzrost cen wynajmu i zakupu (tzn. zielona gentryfikacja), żywności, czy dystrybucji kosztów i korzyści działań adaptacyjnych w skali miasta. Drugim „reprezentantem” aspektów społecznych jest kategoria kapitału społeczny jako potencjału adaptacyjnego, ponownie wyodrębniona od m.in. kapitału finansowego czy instytucjonalnego choć w rzeczywistości mogą się przenikać. Opis jest głównie ilościowy (np. liczba organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców, posiadanie lub nie programu współpracy z NGOs) w ujęciu nakładu/wkładu i produktu.

Ramka. Jak inaczej opisać sektory?

W MPA Olsztyna mamy połączenia sektorów np. zdrowie publiczne z energetyką. MPA Krakowa obserwuje ryzyko wzajemnego oddziaływania zjawisk klimatycznych – wzmacnianie efektu upałów i miejskiej wyspy ciepła. W MPA Wołomina wyodrębniono dwa sektory związane z sytuacją społeczną – dotyczący zdrowia ludzi i jego ochrony oraz świadomości i gotowości społecznej. W kilku przykładach uwzględnienie sektora „gospodarki przestrzennej” dało większą możliwość przekrojowego ujęcia kwestii społeczno-przestrzennych, np. dystrybucji terenów zieleni (MPA Kalisz). W MPA Wrocławia wydzielone przestrzennie sektory zostały opisane dostępnymi danymi statystycznymi społecznymi i przyrodniczymi.

Czego brakuje? Danych na temat adaptacji/świadomości społecznej/oceny jakości życia, także o jakościowym i historycznym charakterze, uzyskanych od lokalnej społeczności; mapy interesariuszy, która uwzględnia szerszy zakres doświadczeń kryzysu klimatycznego; udziału sektora pozarządowego i inicjatyw ekologicznych; kwestii międzysektorowych i nakładających się ryzyk klimatycznych; większego zakresu wyrażnie dookreślonej partycypacji publicznej.

Ramka. Partycypacyjna diagnoza MPA

Narada obywatelska przed planem. Mieszkanki i mieszkańcy Cieszyna uczestniczyli w „Naradzie Obywatelskiej o Klimacie” w zakresie dotyczącym terenów zieleni, zorganizowanej z inicjatywy Gminy Cieszyn przez Fundację Pole Dialogu, Instytut na rzecz Ekorozwoju oraz Norsensus Mediaforum. W ramach tego projektu uczestnicy wypracowali 31 rekomendacji, które zostały przeanalizowane przez służby miejskie i częściowo uwzględnione w zadaniach adaptacyjnych: <https://www.cieszyn.pl/aktualnosci/6181/zglos-sie-by-porozmawiac-o-klimacie-w-cieszynie>

Badania z grupami wrażliwymi. Osoby starsze z Warszawy brały udział w antropologicznych badaniach poświęconych odczuwaniu upałów. Oprócz wywiadów grupowych i warsztatów partycypacyjnych, badanie zakładało też tzw. termosondaż (połączenie pytań ankietowych z pomiarami temperatury), wyniki wskazują na bardzo indywidualne odczucie wysokich temperatur oraz problemy termiczne w mieszkaniach: <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/upalna-chandra-jak-starsze-osoby-doswiadcza-upalow-w-miescie>

Praktyczne narzędzia do rozmowy. IMPULSY KLIMAT to karty konwersatoryjne opracowane i udostępnione przez Fundację Puszka, które zachęcają do rozmowy o konsekwencjach zmian klimatu w mieście: <https://impulsy.fundacjapuszka.pl/impulsy-klimat/>

Działania adaptacyjne – dla kogo i z kim?

Średnio w jednym MPA, obok podstawowego określenia „mieszkańcy”, znajdziemy do pięciu różnych grup odbiorczych działań adaptacyjnych. Przeważają wskazania na grupy osób w wieku szkolnym (w obszarze edukacji ekologicznej) i osób starszych (w działaniach związanych z infrastrukturą społeczną i zdrowiem). Pojawia się też ogólne określenie „grup wrażliwych” albo „obszarów wrażliwości”, głównie w działaniach dotyczących przyrody, zieleni i wody – jako grupy odbiorcze działań. Znajdziemy też działania skierowane do osób dysponujących własnością prywatną oraz uwzględnianie w opisach działań różniących się warunków społeczno-ekonomicznych, głównie w kontekście termomodernizacji. Relatywnie rzadziej znajdziemy bezpośrednie odniesienia do osób w różnej sytuacji zdrowotnej i z doświadczeniem bezdomności – w obu przypadkach dotyczy to

głównie działań związanych z usługami publicznymi i zdrowiem.

Niewykorzystany potencjał to podmioty badawcze, społeczności lokalnych i organizacje społeczne - wydawałoby się „klasyczne” podmioty partnerskie, które łączą różne grupy osób. Również działania w obszarze transportu publicznego i prywatnego, bezpieczeństwa, oraz w zakresie zarządzania (dane miejskie, współpraca, aktualizacja dokumentów) mogłyby bardziej wnikliwie dostrzegać różnorodność potrzeb i grup mieszkańców i mieszkańek.

Rozpoznany priorytet zdrowia publicznego przekładał się na planowanie działań związanych z długofalowym rozwojem infrastruktury społecznej i usług publicznych. 44 analizowane plany zakładały wzmacnianie kompetencji i zasobów służb ratowniczych, a 23 plany - infrastruktury społecznej i/lub medycznej, w tym: aktualizację dokumentów strategicznych w obszarze społecznym o wymiar adaptacji do zmian klimatu, rozwijanie sieci współpracy i usług publicznych skierowanych do osób starszych, priorytetową realizację działań adaptacyjnych na obszarach rewitalizacji społecznej, w budynkach związanych z usługami społecznymi, oraz z działaniami skierowanymi do osób w trudniejszej sytuacji materialnej.

Działania adaptacyjne to również dobry obszar do budowania długofalowego zaangażowania społecznego i partycypacji publicznej. Wśród już rozpoznanych działań opisanych w MPA pojawiały się m.in. dotacje dla osób indywidualnych i grup na realizację działań adaptacyjnych, wykorzystanie mechanizmu budżetu partycypacyjnego do zgłaszania i realizacji działań związanych z adaptacją do zmian klimatu, ocena efektywności działań MPA, oraz tworzenie sieci sąsiedzkiej współpracy i wolontarystycznego zaangażowania.

Czego brakuje? Wymiary który znajdziemy w MPA miast europejskich, a których brakuje w polskich MPA to: płeć, zróżnicowanie narodowościowe i etniczne oraz doświadczenie migracji; działań zakładających wzmacnianie roli grup wrażliwych w polityce klimatycznej; działań łączących aspekty infrastrukturalne i społeczne.

Ramka. Partycypacyjne tworzenie list działań adaptacyjnych

Wspólny namysł i wizualizacja. Klimatyczna Mapa Gdyni to internetowa mapa narracyjna miasta, która w przystępny i zrozumiały sposób opowiada o kryzysie klimatycznym. Została wypracowana na otwartych warsztatach, we współpracy z Fundacją Sendzimira, w ramach projektu REACHOUT: <https://klimat.um.gdynia.pl/post/588746>

Sprawiedliwa modernizacja. Kryteria planowania modernizacji budynków komunalnych, które wspierają sprawiedliwa modernizację, opracowane przez Instytut Badań Strukturalnych: https://ibs.org.pl/wp-content/uploads/2022/12/Policy_Paper_02_2022_PL.pdf

Wizja i zaproszenie do zaangażowania. Przyjęty w 2018 roku miejski plan adaptacji Barcelony 2018 - 2030 to ciekawy przykład opracowania planu w przyjazny i angażujący sposób, z wykorzystaniem infografik, przykładów z codziennego życia i z perspektywy różnych grup społecznych. Zaktualizowany plan adaptacji przyjął formę 6 powiązanych ze sobą dokumentów i interaktywnej, na bieżąco aktualizowanej strony www z informacjami o lokalnych warunkach klimatycznych i możliwość praktycznego zaangażowania: <https://www.barcelona.cat/barcelona-pel-clima/en>

Mierzenie społecznego wymiaru adaptacji

Analizowane wskaźniki monitorowania i ewaluacji działań adaptacyjnych odnosiły się do środków i zasobów przeznaczanych na realizację poszczególnych działań adaptacyjnych (wskaźniki wkładu/nakładu, np. powierzchnia terenów zieleni przystosowanych do skutków zmian klimatu lub liczba zrealizowanych wydarzeń edukacyjnych), ale ok. 1/5 z nich dotyczyła bezpośredniej lub pośredniej aktywności/sytuacji mieszkanek i mieszkańców miast. W tej grupie ponad 40% wskaźników mówi o udziale w działaniach adaptacyjnych (wskaźnik produktu), m.in. udział w działaniach edukacyjnych, korzystanie z systemów informacji, wymiana źródeł ciepła czy zgłaszanie „adaptacyjnych” lub „zielonych” projektów w budżetach partycypacyjnych. Prawie 30% z tej grupy wskaźników zakłada bardziej długofalową zmianę (wskaźniki rezultatu), m.in. zachowania - głównie w obszarze redukcji zapotrzebowania na wodę/energię oraz wyboru komunikacji publicznej i/lub rowerowej w miejsce transportu indywidualnego, oraz świadomość – jej wzrost w obszarze adaptacji do zmian klimatu. Pozostałe prawie 30% można określić jako najbardziej strategiczne wskaźniki wpływu, dające nadzieję na systemową i transformacyjną adaptację. Dotyczą ograniczenia ryzyka negatywnych konsekwencji kryzysu klimatycznego, np. spadek liczby zgonów/zasłabnięć/osób z udarem/wychłodzeń w czasie ekstremalnych temperatur lub spadek wysokości strat związanych z zagrożeniami klimatycznymi. Drugą podgrupą wskaźników wpływu jest wzrost subiektywnej oceny jakości życia w danym mieście. Wskaźniki rezultatu i wpływu w opisie adaptacji to dobra praktyka na skalę europejską. Jednak dostępne już raporty MPA monitorują głównie wskaźniki wkładu/nakładu i produktu. Dla wskaźników rezultatu i wpływu najczęściej brakuje początkowego punktu odniesienia i danych lokalnych.

Czego brakuje? Punktów odniesienia i wskazanych źródeł uzyskania danych; długofalowego monitoringu; wskaźników dotyczących zmiany społecznej i partycypacji publicznej w polityce klimatycznej; wskaźników rezultatu i wpływu dla większości grup wrażliwych; wskaźników złożonych, które ilustrowałyby nakładające się efekty.

Ramka. Partycypacyjne monitorowanie i ewaluację

Rekomendacje (nie tylko) do aktualizacji MPA. Gdyński Dialog o Klimacie to ogólnomiejskie konsultacje społeczne w Gdyni, których celem było wypracowanie pomysłów i rekomendacji związanych z adaptacją do zmian klimatu zarówno na poziomie miasta, lokalnie, jak i dla osób indywidualnych. Konsultacje łączyły różne formy działań - badania, naradę społeczną i warsztaty projektowe. Rekomendacje mają zostać uwzględnione przy aktualizacji MPA, ale też inspirować inne podmioty:

<https://partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/przyklady-dzialan/transport-i-srodowisko/gdynski-dialog-o-klimacie-ogolnomiejskie-konsultacje-spoeczne-w-gdyni/>

Raportowanie jako źródło otwartych danych. Norweski Monitor Klimatu to portal, który gromadzi dane na temat działań związanych z klimatem na poziomie gminnym, regionalnym i krajowym, a następnie udostępnia je w różnorodnej, interaktywnej formule, w tym w otwartych danych do dalszej analizy: <https://klimamonitor.no/>

Nowe, ale rozpoznane: koncepcja zazieleniania miasta oraz koncepcja zagospodarowania na terenie miasta wód opadowych i roztopowych

Jest to nowy element MPA, ale w obecnych MPA działania związane z przyrodą, zielenią i kwestiami wodnymi to popularna i rozbudowana kategoria działań adaptacyjnych, z udziałem zróżnicowanych grup osób. Kwestie partycypacji publicznej w obu tych obszarach są szeroko opisane, z praktycznymi przykładami do wykorzystania.

Ramka. Koncepcje do MPA. Gdzie szukać dobrych przykładów partycypacyjnych działań?

Publikacje tematyczne i materiały edukacyjne organizacji przyrodniczych z doświadczeniem w obszarze partycypacyjnego działania na rzecz przyrody i klimatu, np. Fundacji Ekorozwoju – Ruch Przyjaciół Drzew, Fundacji Sendzimira - Między suszą a powodzią, Instytutu na rzecz Ekorozwoju - Adaptcity, Pracownia Zrównoważonego Rozwoju – GreenLab Toruń.

Projekty związane z przyrodą i klimatem organizacji pozarządowych zajmujących się partycypacją społeczną, np. Inicjatywa Miasto – Na miejscu, Pole Dialogu – Narada Obywatelska o Klimacie, Stocznia – Bez lania wody, UrbanLab Gdynia – Pomysł na miasto.

Działania nagrodzone w konkursie „Miasto z Klimatem”, realizowanym od 2020 roku przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska, który docenia miasta zaangażowane w poprawę stanu środowiska. Każda edycja ma inne obszary

priorytetowe, najczęściej związany z rozwojem terenów zieleni i zagospodarowaniem wód opadowych.

7. Proponowane rozwiązania

Strategiczna, realna partycypacja publiczna na wczesnym etapie MPA i konsekwentnie realizowana przez cały proces jego opracowywania, wdrażania i monitoringu. Bogaty i rozwijający się katalog praktyk i narzędzi partycypacyjnych, które zostały już przetestowane w miastach całej Polski pozwala dobrać je do lokalnych potrzeb i uwarunkowań, zarówno jeśli chodzi o tempo ich realizacji, jak i koszty. Także lokalne organizacje i inicjatywy społeczne, oraz lokalne podmioty badawczo-rozwojowe mogą mieć własne doświadczenia i zasoby w realizacji takich działań. Istotna jest też spójność pomiędzy wyzwaniem adaptacji, zaplanowanym działaniem, odpowiednim wskaźnikiem oraz udziałem grup społecznych, których te działania dotyczą. Również transparentne opisanie oczekiwań, możliwości, ale też ograniczeń lokalnych struktur administracji względem MPA jest niezbędny aby odpowiedzialnie zaproponować udział społeczny.

Podstawą są dane o społecznym odbiorze adaptacji z różnorodnych źródeł lokalnych, np. od organizacji pozarządowych i społeczności lokalnych, ale też uzyskane w ramach ankiet, konsultacji społecznych czy podczas realizacji budżetu partycypacyjnego. Doświadczenia i wnioski z inicjatywy lokalnych, nawet tych w relatywnie niewielkiej skali, dają wgląd w życie miasta i podpowiadają, co działa i gdzie szukać inspiracji. Lokalne protesty i konflikty ekologiczne sygnalizują możliwe kierunki zmian i obszary/punkty do interwencji. Obok danych statystycznych są też dane o tzw. jakościowym charakterze (np. efekty wywiadów indywidualnych i grupowych, badania praktyk społecznych, zbiory narracji, badania działań artystycznych), choć rzadziej bywają „wymierne” i „policzalne”, to ich mocną stroną jest szczegółowy i wnikliwy opis lokalnego kontekstu, w jaki sposób dane osoby czy grupy osób funkcjonują w swoim mieście i reagują na kwestie/działania/wyzwania związane z adaptacją do zmian klimatu. Kolejny krok to opisanie danych środowiskowych i technicznych przystępnym językiem i w dostępnym formacie.

Miejski plan adaptacji jako narzędzie do wzmacniania lokalnych społeczności i siły ich wpływu na lokalną politykę klimatyczną. Po pierwsze, dostrzega wymiar społeczny adaptacji, zarówno w podstawowych kwestiach zdrowia publicznego, ale też wpływu na rynek pracy (praca na zewnątrz, transformacja energetyczna) i mieszkalnictwo (termomodernizacja, ryzyko zielonej gentryfikacji), oraz dystrybucji kosztów i korzyści działań adaptacyjnych. Po drugie, zakłada działania które wzmacniają więzi społeczne, zasoby do wspólnego podejmowania działań, oraz realny dialog ze strukturami politycznymi i administracją lokalną, np. promując metody deliberacji społecznej.

Transparentny monitoring. Najlepiej opracowany plan nie wystarczy jeśli nie będzie wdrażany. Transparentny monitoring obejmuje zarówno sukcesy, jak i trudności w realizacji, odbywa się z udziałem osób zainteresowanych, przynosi realne zmiany w dokumencie, oraz jest długofalowy – monitoruje nie tylko wkład i produkty, ale też rezultaty i wpływ działań adaptacyjnych, zarówno na warunki klimatyczne, jak i na doświadczenia społeczne, także te dotyczące udziału społecznego.

Szczegółowe rekomendacje:

Ustawodawcy. **Wspieranie aktywnego i lokalnie angażującego podejścia do MPA** i ustalanie warunków tworzenia i monitoringu planów w taki sposób, aby pozwalały na przygotowanie planów dobrej jakości. **Standardy w zakresie udziału społecznego w MPA oraz odrębne fundusze na te działania**, które gwarantowałyby jakość partycypacji społecznej w procesie zamówień publicznych (tak obecnie powstaje większość polskich MPA), oraz umożliwiłyby realizację ich w innym terminie, np. przed wykonaniem diagnozy.

Podmioty prywatne. **Opracowanie standardów i dobrych praktyk tworzenia MPA w ramach zamówień publicznych**, z uwzględnieniem realizacji działań partycypacyjnych i promowanie ich wśród zamawiających.

Organizacje pozarządowe lokalne. **Sprawowanie funkcji kontrolnej nad MPA i prowadzenie działań rzeczniczych** na rzecz grup wrażliwych wobec kryzysu klimatycznego, w tym **dostarczanie** lokalnych, bieżących danych o ich sytuacji. **Włączanie aspektów społecznej adaptacji do zmian klimatu w realizowane działania** środowiskowe i przyrodnicze.

Bibliografia

Urban adaptation in Europe: what works? Implementing climate action in European cities, EEA Report 14/2023

Reckien, D., Buzasi, A., Olazabal, M. et al. Quality of urban climate adaptation plans over time. npj Urban Sustain 3, 13 (2023). <https://doi.org/10.1038/s42949-023-00085-1>

Reckien, D., Buzasi, A., Olazabal, M. et al. Explaining the adaptation gap through consistency in adaptation planning. Nat. Clim. Chang. 15, 614–618 (2025). <https://doi.org/10.1038/s41558-025-02334-w>

Olazabal, M., Galarraaga, I., Ford, J., Sainz De Murieta, E., & Lesnikowski, A. (2019). Are local climate adaptation policies credible? A conceptual and operational assessment framework. International Journal of Urban Sustainable Development, 11(3), 277–296. <https://doi.org/10.1080/19463138.2019.1583234>

Kalbarczyk E, Kalbarczyk R. 2020. Typology of climate change adaptation measures in Polish cities up to 2030. *Land*. 9(10):10: 351. doi: 10.3390/land9100351.

Kalbarczyk E, Kalbarczyk R. 2020. Typology of climate change adaptation measures in Polish cities up to 2030. *Land*. 9(10):10: 351. doi: 10.3390/land9100351.

Kalbarczyk E, Kalbarczyk R. 2022. Credibility assessment of municipal climate change adaptation plans using the ex-ante method: a case study of Poland. *Sustain Cities And Soc*. 87:104242. doi: 10.1016/j.scs.2022.104242.

Masik G, Gajewski R. 2021. Working towards urban capacity and resilience strategy implementation: adaptation plans and strategies in Polish cities. *Cities*. 119:103381. doi: 10.1016/j.cities.2021.103381.

Pancewicz A, Anczykowska W, Żak N. 2023. Climate change adaptation activities planning and implementation in large cities: results of research carried out in Poland and selected European cities. *Climatic Change*. 176(8):116. doi: 10.1007/s10584-023-03581-6.

Goonesekera SM, Olazabal M. 2022. Climate adaptation indicators and metrics: state of local policy practice. *Ecol Indic*. 145:109657. doi: 10.1016/j.ecolind.2022.109657.

Putkowska-Smoter, R. (2025). Hard-working documents? A practice-oriented analysis of developing urban climate change adaptation plans in Poland. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 17(1), 201–215. <https://doi.org/10.1080/19463138.2025.2541100>

Karaczun, Z., Bojanowski, J., Zawieska, J., Swoczyna, B. (2022). Adaptacja do zmiany klimatu w programach ochrony środowiska małych i średnich polskich miast. *Studia BAS*, 3(71), 59–80. <https://doi.org/10.31268/StudiaBAS.2022.21>

Intergovernmental Panel On Climate Change (IPCC). 2023. Climate change 2022 – impacts, adaptation and vulnerability: working group II contribution to the sixth assessment report of the intergovernmental panel on climate change. 1st ed. Cambridge University Press. doi: 10.1017/9781009325844.

European Climate Risk Assessment, EEA Report 01/2024

Raport o stanie polskich miast: Środowisko i adaptacja do zmian klimatu, IRMiR 2022

Klimat Polski 2024, IMGW-PIB

Komunikat 04/2021 interdyscyplinarnego zespołu doradczego ds. kryzysu klimatycznego przy prezesie PAN na temat zagrożeń miast wobec kryzysu klimatycznego (4.10.2021)